

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. (2000). International Committee of the Red Cross (<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/595?OpenDocument>).

ORGANIZATION OF AFRICAN UNITY. (1999): African Charter on the Rights and Welfare of the Child (http://www.africa-union.org/official_documents/Treaties_20Conventions_20Protocols/A.20C.20ON20THE20RIGHT20AND20WELF20OF20CHILD.pdf).

REIS, CH. (1997): "Trying the future, avenging the past: the implications of prosecuting children for participation in internal armed conflict." *Columbia Human Rights Law Review* 28, 629–650.

SCHABAS, W. A. (2003): "The Relationship Between Truth Commissions and International Courts: the Case of Sierra Leone." *Human Rights Quarterly* 25, 1035–1066.

SPECIAL TRIBUNAL FOR SIERRA LEONE. (2002): Special Court Prosecutor Says He Will Not Prosecute Children. Press Release, 2 novembre. Press and Public Affairs Office (<http://www.sc-sl.org/index.html>).

THE INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION (1999): ILO Convention No. 182. Worst Forms of Child Labour Convention (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_decl_fs_46_en.pdf).

THE SIERRA LEONE TRUTH AND RECONCILIATION COMMISSION (2004): Reviewing the First Year (<http://www.ictj.org/images/content/1/0/100.pdf>).

Jaroslav Valkoun

Britská zahraniční politika a Egypt v 80. letech 19. století

Abstract:

The opening of the Suez Canal and the bargain of the share in the Suez Canal Company were important moments for British imperial policy, which also considerably increased Britain's interest in Egypt. In 1882, following the instability of the Khedivate, Great Britain decided to occupy Egypt for strategic and imperial reasons. The occupation set the fur flying, in particular between Britain and France. Her Majesty's Government considered two alternative solutions – withdrawal, or a reform policy and modernization of Egypt. The economic depression, due mainly to Arabi's revolt and an expensive and failed military expedition to Suakin, forced the British Consul-General in Cairo, Sir Evelyn Baring, to open negotiations about Egyptian financial affairs, in which France had pronounced influence. The subsequently summoned conference (summer 1884) of Great Powers in London did not lead to an agreement, as the conferees did not concur on when Britain should abandon Egypt.

In June 1885, the new British Prime Minister, Marquis of Salisbury, looking at the occupation as a "milestone of the British foreign policy", and an "unbearable burden" at the same time, decided for a quick withdrawal from Egypt in order to relieve the British diplomatic position in Europe. For this purpose, he despatched the diplomat Sir Henry Drummond-Wolff to Constantinople to reach an agreement with the Sublime Porte on the British presence in Egypt. The preliminary treaty was signed almost immediately, the ensuing negotiations in Cairo, however, led rather to idle talks than stark facts.

In May 1887, Sir Henry succeeded in his effort to conclude a British-Ottoman convention on Egypt, which solved up to the time's the problematic position of the British troops in the country. Great Britain promised that in case of the agreement's ratification their army would be withdrawn within three years. Joint French-Russian pressure and threats to the Sultan and his empire gave rise the decline of the agreement. Thus, the Drummond-Wolff's mission fell short of expectation. Despite Sir Henry's failure, the British diplomacy managed to push through the passage of the British-Ottoman convention on the Suez Canal. In October 1888, following complicated British-French talks, the representatives of European Powers and the Ottoman Empire signed an extensive document ensuring free navigation in the Suez Canal in periods of peace and war.

Key words: British foreign policy, history of Egypt, British-Ottoman relations, the Suez Canal, British colonial policy

Britové v Egyptě

Otevření Suezského průplavu představovalo významný faktor v britské imperiální politice, protože plavba mezi Britskými ostrovy a indickým subkontinentem se zkrátila o 4 500 mil.²²¹ Už od počátku šedesátých let 19. století se začal projevovat zvýšený zájem britských investorů o Egypt v souvislosti s hospodářskou konjunkturou, úvěrovou službou a jeho výhodnou geografickou polohou, díky které plnil úlohu nejkratší spojnice do Indie.²²² Ačkoli se krátce nato stal Suezský průplav pro Britské impérium klíčovou dopravní tepnou, až do devadesátých let 19. století považovala britská admirálie ze strategických důvodů za důležitější základnu v Kapsku než Suezský průplav.²²³ Pro exportní lobby měl však kanál vyšší prioritu. Navzdory skutečnosti, že přeprava zboží přes Suezský průplav se na celkovém dovozu do Velké Británie podílela pouhými 11 %²²⁴ a že z pěti lodí, které pluly kanálem, nesly čtyři britskou vlajku.²²⁵

Od počátku se na stavbě průplavu podílely francouzské subjekty a egyptský místodržící, a proto si rozdělili emitované akcie Společnosti Suezského průplavu (*The Suez Canal Company*). Britská vláda původně nesouhlasila s jakýmkoli projektem na propokání sinajské šíje, jenž by mohl narušit její námořní dominanci a ohrozit její strategické zájmy, časem však změnila názor a začala usilovat o získání podílu. V roce 1874 se rozhodl

221) HOSKINS, Halford L., 1940, 670.

222) JOHNSTON, H. H., 1908, 242.

223) Suezským kanálem nemohla proplouvat vojenská plavidla s ponorem hlubším než 23 stop. Podrobněji srv. FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 292; HOPKINS, Anthony G., 1986, 373;

224) HOSKINS, Halford L., 1940, 667–668.

225) MARLOWE, John, 1970, 75.

egyptský chedív Ismáíl (1863–1879), jenž se věčně „topil“ v dlužích, prodat svůj balík akcií Společnosti Suezského průplavu, protože ho považoval za „neproduktivní“ jmění; dividendy totiž mohly být vypláceny až za pětadvacet let. Zpočátku to navíc vypadalo, že kanál se nebude řadit k finančně úspěšným projektům.²²⁶ Britský ministerský předseda Benjamin Disraeli využil této příležitosti výrazně zvýšit vliv Britského impéria v této oblasti a vyjednal u londýnských Rotschildů půjčku 4 miliony liber šterlinků na 2,5 % úrok. Transakce, jež proběhla v tajnosti během listopadu 1875, vešla ve známost v době, kdy vše dospělo do zdárného konce.²²⁷ Britské imperiálně smýšlející střední vrstvy byly nadšeny; list *Daily Telegraph* dokonce napsal, že „ve světle tohoto triumfu jako by byl dobyt svět“.²²⁸ Vlastnictví 44 % akcií nedávalo britské vládě přímou kontrolu nad průplavem, zisk hlasovacích práv, který mohl blokovat francouzská rozhodnutí, jí však umožňoval nepřímo ovládat Společnost Suezského průplavu.²²⁹

Zakoupení akcií průplavu britskou vládou znamenalo pro britské finanční kruhy povzbuzení k dalším investicím; současně jim poskytlo jisté „záruky“, že londýnský kabinet nebude lhostejný k britským zájmům v regionu. Významnými událostmi, které přinutily Velkou Británii se výrazněji angažovat v egyptské vnitropolitické krizi, byly tzv. alexandrijský masakr²³⁰ z 11. června 1882 a povstání Ahmada Urábího (1841–1911)

226) Chedív Ismáíl vlastnil 176 642 vydaných akcií Společnosti Suezského průplavu z celkové emise 400 000 kusů. Zbývající podíl držely francouzské subjekty. Srv. CRABITÈS, Pierre, 1933, 11; FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 67, 244; MANSFIELD, Peter, 1971, 7; SLOANE, William M., 1904, 460.

227) Srv. AITKEN, Richard A., 1974, 267–269; FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 231–232; LANGER, William Leonard, 1931, 254.

228) FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 235.

229) Článek 51 ve smlouvě o Společnosti Suezského průplavu stanovoval, že držba minimálně 4 % akcií opravňuje držitele k jednomu hlasu, žádný podíl nikeméně nemůže mít více než 10 hlasů. Rozhodnutím správní rady společnosti z roku 1871 byl Ismáílův podíl zbaven hlasovacího práva až do chvíle, kdy měla být vyplácena předpokládaná dividenda, tj. do počátku roku 1895. Do této doby se proto chedív zavázal platit britské straně 200 000 liber šterlinků ročně jako odškodné. Podrobněji srv. AITKEN, Richard A., 1974, 269; FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 244; FERGUSON, Niall, 2007, 255–256; MARLOWE, John, 1970, 73–74.

230) Alexandrie se řadila spíše ke kosmopolitnějším než „fanatickým“ městům. Zdejší hojná přítomnost a vliv Evropanů však představovaly živnou půdu pro xenofobní nálady. V sedmdesátých a na počátku osmdesátých let 19. století docházelo čas od času k etnicko-konfesijním střetům, vždy se však nejednalo o konflikt mezi křesťany a muslimy. Již několik dní před samotným vypuknutím nepokojů existovaly jisté náznaky, že se k něčemu schyluje; muslimská lůza vykřikovala: „Nastává poslední den pro křesťany!“ Dne 11. červ-

z léta téhož roku. Tehdejší podtajemník na *Foreign Office*, sir Charles Dilke (1843–1911), k vzniklé situaci lakonicky poznamenal, že v případě neintervence „bychom nezničili pouze prestiž naší země, ale také Evropy na Východě“.²³¹ V červenci přikročilo Královské námořnictvo pod velením admirála sira Beauchampa Seymoura (1821–1895) k ostřelování opevněné Alexandrie a následně město obsadilo. V polovině srpna se britské vojsko, prohlášené za ozbrojenou moc chedíva Tawfíqa (1879–1892), bez vážnějšího odporu vylodilo v oblasti průplavu a spěšně postupovalo na Káhiru.²³² Dne 13. září 1882 svedl britský generál sir Garnet Joseph Wolseley (1833–1913) rozhodující bitvu u Tall al-Kabíru, ve které porazil mírně početnější Urábího armádu.²³³

Ačkoli ještě 12. srpna 1882 prohlásil britský liberální ministerský předseda William Ewart Gladstone před poslanci: „Nemáme vůbec žádný záměr okupovat Egypt“, realita byla jiná.²³⁴ Již v prvních dnech okupace musela Velká Británie veřejně deklarovat, že Egypt dobyla pouze pro chedíva, nikoli pro sebe.²³⁵ Tehdy připadal Britům tento argument vhodnější než vyhlášení okamžité anexy či protektorátu.²³⁶ Gladstone následně oficiálně potvrdil, že britská intervence neměla jiný cíl než znovu ustanovit pořádek a autoritu chedíva a ochránit Suezský průplav. Liberální vláda zároveň slíbila, že jakmile se situace v zemi zlepší, jednotky odejdou.²³⁷

Británie obsadila Egypt primárně ze strategických a obranných důvodů.²³⁸ Již krátce po tzv. alexandrijském masakru plánoval generál Wolseley vojenské operace

na 1882 vypuklo spontánní vraždění Evropanů, kteří byli živelně napadáni v ulicích Alexandrie. Souběžně docházelo ke plundrování evropských domů a obchodů. Egypťské pořádkové síly nepokoje po několik hodin doslova ignorovaly a zasáhly až na Urábího přímý rozkaz. Během masakru zahynulo 75 Evropanů a 163 Egypťanů; mezi velkým množstvím zraněných byl i britský alexandrijský konzul sir Charles Cookson, který byl vážně poraněn na hlavě; život si spasil útekem. Podrobněji Al-SAYYID-MARSOT, Afaf Lutfi, 1968, 21; BARING, Evelyn, 1908, Vol. 1, 281, 287; COLE, Juan R. I., 1989, 119–123; REIMER, Michael J., 1988, 546; ROWLATT, Mary, 1962, 83.

231) GALBRAITH, John Semple; Al-SAYYID-MARSOT, Afaf Lutfi, 1978, 484.

232) Egypťské pobřeží chránily pevnosti (Damietta, Rosetta, Abúkir), oblast kanálu však představovala slabinu Urábího obrany. SABRY, Mohammed, 1924, 223.

233) Britské ztráty dosáhly 58 mrtvých, 379 zraněných a 22 pohřešovaných, egypťské se pohybovaly okolo 2 000 mrtvých a 800 zraněných. Blíže TYLDEN, Geoffrey, 1953, 52–57.

234) FAHMY, Mohamed, 1917, 69.

235) CARMAN, Harry J., 1921, 52.

236) SLOANE, William M., 1904, 462.

237) TIGNOR, Robert Lee, 1966, 22.

238) Význam Suezského průplavu britská admirálie přeceňovala. FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 292.

k ochraně kanálu, jehož bezpečnost podle *War Office* ohrozilo Urábího povstání.²³⁹ Imperiální nutnost zajistit si cestu do Indie a politická labilita chedívova režimu přirozeně přinutily Brity k nějaké formě politicko-ekonomické penetrace v oblasti. Druhotným důvodem, jež významně reflektovali doboví současníci,²⁴⁰ byly zájmy britských obchodních a finančních kruhů. Nezanedbatelnou roli hrál rovněž populární argument, že Urábí znamená hrozbu pro hospodářskou a politickou stabilitu regionu. Mezi odpůrce důvodu, že Britové obsadili Egypt z imperiálních pohnutek, patřili Wilfrid Scawen Blunt (1840–1922) a jeho přátelé, jež zastávali značně rozšířenou a do roku 1920 „vypilovávanou“ tezi, která za hlavní příčinu okupace považovala nátlak britských věřitelů na londýnskou vládu.²⁴¹

Zvláštní mise lorda Dufferina (1826–1902), tou dobou britského velvyslance v Konstantinopoli, představovala první krok Gladstoneova kabinetu k přesnějšímu vymezení britského postoje v egypťské otázce. Dufferin byl pověřen podávat vládě informace „z první ruky“ a následně doporučit kompletní plán, jak mají Britové nejlépe postupovat v egypťských záležitostech (zejména míru administrativních reforem).²⁴² V instrukcích mu britský ministr zahraničí, lord Granville, kladl na srdce, aby se především zaměřil na otázku bezpečnosti, udržení míru, budoucí prosperity a stabilizaci chedívovy moci.²⁴³ Vzhledem ke skutečnosti, že Francouzi, jež se na poslední chvíli rozhodli nepřipojit k okupaci Egypta, začali postupně vystupovat proti britským postojům v egypťské otázce nepřátelsky; roztržka bývalých spojenců nabyla zřetelnějších kontur. K uklidnění rozjitřené situace se rozhodl lord Granville zaslat všem diplomatickým zástupcům velmocí cirkulář, ve kterém v obrysech nastínil politiku své země: „Přestože nyní zůstávají britské síly v Egyptě k zachování veřejného pořádku, vláda Jejeho Veličenstva je touží stáhnout, jakmile [egypťské – pozn. autora] státní struktury vhodnými prostředky zajistí udržení chedívovy autority.“²⁴⁴

239) FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 286.

240) Evelyn Baring (1841–1917), Auckland Colvin (1838–1908), Edward Dicey (1832–1911) nebo Alfred Milner (1854–1925).

241) Srv. AUCHTERLONIE, Paul, 2001, 16; HARRISON, Robert T., 1995, 23; HOPKINS, Anthony G., 1986, 365–369; TIGNOR, Robert Lee, 1966, 10–11.

242) TIGNOR, Robert Lee, 1966, 52.

243) Britská vláda požadovala navrhnout řešení k těmto nejpálčivějším otázkám: 1) reorganizace armády a policie, 2) nahrazení duální kontroly za vhodnější systém, 3) zefektivnění administrativy a substituci cizích elementů Egypťany, 4) zlepšení justice pro místní obyvatelstvo, 5) rovné zdanění cizinců a Egypťanů, 6) ustanovení zastupitelských institucí ve prospěch rozvoje svobody, 7) zabránění obchodu s otroky a 8) ochrana průjezdu přes Egypt; zvláště svobodný průjezd průplavem. MARLOWE, John, 1970, 69.

244) Granville současně velmocí ujistil, že londýnská vláda respektuje existující meziná-

Britská vláda zvažovala dva alternativní postupy – buď rychlou evakuaci, anebo politiku reform. Přijetí jedné varianty automaticky vylučovalo druhou.²⁴⁵ Dne 6. února 1883 předložil lord Dufferin nedočkavé londýnské vládě závěrečnou zprávu, ve které shrnul své návrhy na reorganizování egyptské administrativy. Ačkoli Brit generalizoval a nezmiňoval žádná konkrétní opatření, jako hlavní podmínku pro úspěšné vykonání reformní politiky označil nutnost prolongovat dosavadní okupaci minimálně na pět let, či lépe na neurčito.²⁴⁶

Hospodářská recese, zapříčiněná Urábího revoltou, nákladnou a neúspěšnou vojenskou expedicí v okolí Suákinu, odškodněním za poničení Alexandrie a výdaji na chod okupační armády, zavinila vážnou finanční krizi; Egyptu se nedařilo plnit mezinárodní finanční závazky podle Zákona o likvidaci (*Law of Liquidation*) z roku 1880.²⁴⁷ Egyptské vládě se nedostávalo financí na placení úroků a umořování dluhů, a to navzdory razantním úsporám v oblasti výdajů.²⁴⁸ Nový britský generální konzul a diplomatický agent v Káhiře, sir Evelyn Baring (1841–1917), pozdější lord Cromer, považoval za jediné možné řešení změnu systému splácení úvěrů tak, aby neohrozil základy egyptské administrativy. Vše komplikovala skutečnost, že úpravy v Zákoně o likvidaci vyžadovaly jednání šesti evropských velmocí, garantujících toto finanční uspořádání. Baring otevřeně navrhoval změnu zákona bez předchozí konzultace se zainteresovanými státy výměnou za záruku, že jakmile se situace v Egyptě stabilizuje, tak Britové odejdou. Londýnská vláda si však přála vzniklou krizi vyřešit ve shodě s Evropou.²⁴⁹

Dne 19. dubna 1884 navrhl lord Granville sultánovi a evropským velmocím svolání konference, jež měla zohlednit dopad válečných událostí roku 1882 na Zákon o likvidaci. Britové předložili k projednání dva hlavní návrhy – 1) pozměnění *Law of Liquidation* tak, aby dával egyptské vládě větší svobodu ve využívání příjmů a 2) schválení pře-

rodní dohody (finanční opatření vtělené do Law of Liquidation, zahraniční privilegia, tj. kapitulace a Smíšené soudy, právo svobodné plavby Suezským průplavem) a zavazuje se činit případné úpravy pouze po dohodě se zainteresovanými velmocemi. Granvillův cirkulář, Foreign Office, 3. ledna 1883, in: Documents diplomatiques français, 1871–1914, 1re Série, Tome IV, No. 592, 571.

245) BARING, Evelyn, 1908, Vol. 1, 333.

246) Srv. BARING, Evelyn, 1908, Vol. 1, 344; DICEY, Edward, 1902, 327.

247) DICEY, Edward, 1902, 371.

248) Ve všech vládních úřadech se plošně seškrtyly výdaje. Ministerstvo školství bylo shledáno nadbytečným. Snížil se rovněž počet úředníků a těm zbylým byl zkrácen plat. Kupříkladu chedív mohl utratit o 10 % méně než obvykle, navíc musel prodat luxusní jachtu. NEWMAN, Edward William Polson, 1928, 137.

249) TIGNOR, Robert Lee, 1966, 75–76.

klenovací půjčky ve výši 9 milionů egyptských liber.²⁵⁰ Od 28. června do 2. srpna 1884 probíhala v Londýně konference, na níž jednali tamní velvyslanci Francie, Itálie, Německa, Osmanské říše, Rakouska-Uherska a Ruska, britský ministr zahraničí Granville a kancléř pokladu Childers, členové Pokladny veřejného dluhu (*Caisse de la Dette Publique*), markýz de Blignières a francouzský generální konzul v Egyptě, Camille Barrère, jako poradci pařížské vlády a egyptská delegace vedená sirem Evelynem Baringem.²⁵¹

Nejdůležitější jednání přirozeně probíhala mezi Brity a Francouzi. Během května a června se obě západoevropské velmoci předběžně dohodly, že Velká Británie opustí Egypt za tři a půl roku, tj. do konce roku 1888, pokud to stav země umožní. Francie na oplátku přislíbila, že obsadí egyptské území jen s případným britským souhlasem, a připojí se k záruce jeho neutrality, zejména Suezského průplavu.²⁵² Londýn za pevné datum stažení britských jednotek na oplátku požadoval, aby velmoci schválily snížení úrokové míry a dočasné pozastavení splácení dluhů. Francouzská vláda Julesa Ferryho však podlehla tlaku domácích věřitelských kruhů a britské návrhy odmítla. Po sedmi sezeních se proto konference rozešla, aniž dospěla k nějakému závěru nebo přesnému datu dalšího setkání.²⁵³

Krach londýnských jednání donutil Gladstonea k vyslání vysokého komisaře lorda Northbrooka (1826–1904), tehdejšího prvního lorda admirality, do Egypta, kde měl prozkoumat finanční stav země, v případě nutnosti poskytnout svému bratranci siru Evelynu Baringovi radu a zároveň podávat spolehlivé zprávy o tamějším dění. V září 1884 dorazil Northbrook do Káhiry, kde shledal situaci kritickou.²⁵⁴ Dne 20. listopadu předložil

250) Úvěr měl sloužit k okamžitému zaplacení schodků státního rozpočtu za let 1881–1884 (161 000 £E, 850 000 £E, 1 635 000 £E, 512 000 £E), odškodnění za ostřelování Alexandrie (3 950 000 £E), nákladů na odchod ze Súdánu (1 000 000 £E) a nezbytných investic do vylepšení zavlažování (1 000 000 £E). Srv. ELGOOD, Percival George, 1928, 104; OWEN, Roger, 2004, 202.

251) Konference se neoficiálně účastnili i Nubarův zeť Tigrán Paša a bývalý chedív Ismáíl, který doufal, že získá znovu trůn. Srv. COLVIN, Auckland, 1906, 105; ELGOOD, Percival George, 1928, 105; OWEN, Roger, 2004, 206.

252) Baring si přál, aby Britové neodešli z Egypta dříve než za pět let. Pětiletou lhůtu však Francouzi zatvrzele odmítali a dokonce tvrdili, že dva roky „bohatě stačí“. Podrobněji telegram francouzského velvyslance v Londýně Waddingtona ministru zahraničí Ferrymu, Londýn, 20. květen 1884, in: Documents diplomatiques français, 1871–1914, 1re Série, Tome V., No. 274, 295; MOWAT, Robert Case, 1973, 118; ROBINSON, Ronald; GALLAGHER, John; DENNY, Alice, 1961, 142–143.

253) DICEY, Edward, 1902, 371–372.

254) Na jeho radu přerušila egyptská vláda pravidelné platby Pokladně veřejného dluhu a začala převádět veškeré finanční výnosy pod kontrolu státu. Toto jasné porušení Záko-

vysoký komisař dvě finální zprávy, které se ale výrazně rozcházel s premiérovým pohledem na věc. *De facto* potvrdil dřívější Baringovy návrhy, že egyptská vláda nutně potřebuje větší finanční volnost k ozdravení ekonomiky a k nezbytným investicím.²⁵⁵ Gladstone si nepřál, aby Británie za proponovaný úvěr ručila sama, a proto usiloval, aby ho garantovaly všechny velmoci dohromady.²⁵⁶ Northbrook odjel na misi s dobrou vírou; byl ale hořce zklamán, když došlo k odmítnutí některých jeho návrhů. K odchodu britských jednotek lakonicky poznamenal: „Nemohu doporučit vládě Jejicho Veličenstva, aby stanovila nějaké pevné datum, kdy by měly být staženy britské jednotky sloužící v Egyptě.“²⁵⁷ Ačkoli mise neuspěla, přispěla k dojednání kompromisní dohody mezi zástupci šesti kontinentálních velmocí; Egypt získal kýženou půjčku, garantovanou mezinárodním společenstvím.²⁵⁸

Sir Henry Drummond-Wolff a britsko-osmanská konvence

V červnu 1885 v Británii padla Gladstoneova vláda a novým ministerským předsedou a ministrem zahraničí se stal markýz Salisbury. Ještě v době, kdy vedl opozici Jejicho Veličenstva, měl tendence vnímat okupaci Egypta jako „milník britské zahraniční politiky“. Když usedl do premiérského křesla, ujišťoval veřejnost, že si jeho kabinet klade za cíl pouze opětovně znovu ustanovení chedívovy autority a následný odchod ostrovních jednotek. Na okupaci pohlížel nejen jako na „nesnesitelné břemeno“, ale i jako na nejzranitelnější místo pro londýnskou zahraniční politiku, zejména ve vztahu k Francii,²⁵⁹ protože britské jednotky v Egyptě neměly žádný status, jen charakter „náhodného návštěvníka“.²⁶⁰ V roce 1887 Salisbury napsal: „Upřímně si přeji, abychom nikdy do Egypta

nevkročili.“²⁶¹ Premiér totiž pevně věřil, že ulehčení britské diplomatické pozice v Evropě docílí jen brzkým závazkem evakuace.²⁶² Současně si Salisbury uvědomoval strategickou důležitost Egypta, a proto vyslal sira Henryho Drummond-Wolffa (1830–1908)²⁶³ k sultánovi, aby se pokusil zlepšit vzájemné vztahy a dosáhnout dohody o podmínkách stažení britských jednotek a o udržení vlivu ostrovního impéria v oblasti. V roce 1886 charakterizoval Salisbury před francouzským velvyslancem v Londýně Waddingtonem Drummond-Wolffovu misi takto: „Vaše vláda se mylí, pokud předpokládá, že si přejeme zůstat v Egyptě neomezeně; my [britská vláda – pozn. autora] jen hledáme způsob jak odejít se ctí.“²⁶⁴

V srpnu 1885 dorazil britský mimořádný zplnomocněný velvyslanec do Konstantinopole. Dne 24. října podepsali sir Henry Drummond-Wolff a osmanský ministr zahraničí preliminární konvenci, ve které obě strany vymezily okruh projednávaných otázek do šesti článků: 1) vyslání vysokých komisařů do Egypta, 2) zklidnění Súdánu pokojnými prostředky, 3) reorganizace egyptské armády ve spolupráci s chedívem, 4) prošetření a případné uskutečnění administrativních změn s ohledem na vydané imperiální fermány, 5) dodatečné schválení chedívových mezinárodních závazků pokud nejsou v rozporu se sultánovými výnosy a 6) jednání za jakých podmínek a kdy se britské jednotky stáhnou z Egypta.²⁶⁵

Následně se britsko-osmanské rozhovory přesunuly do Káhiry, kde měli komisaři posoudit situaci na místě. Koncem října přicestoval britský zástupce – sir Henry. Teprve za další dva měsíce dorazil reprezentant druhé strany – generál Gazi Ahmed Muh-tar Paša (1839–1919), jenž si vydobyl slávu během poslední rusko-osmanské války. Kvůli jeho vojenské reputaci ho ale sultán nevybral. Pro Konstantinopol se stal z řady důvodů přítěží a egyptská mise se tudíž jevila jako vhodná příležitost k jeho odsunutí do faktického exilu. Vysoká Porta současně kalkulovala se skutečností, že přítomnost prominentního osmanského představitele, symbolizující osmanskou moc, legitimitu a suverenitu,

na o likvidaci zapříčinilo okamžitý protest kontinentálních velmocí. Komisaři Caisse podali na egyptskou vládu žalobu u Smíšeného soudního dvora, čímž dosáhli stáhnutí vládního výnosu, vydaného na radu vysokého komisaře lorda Northbrooka. Po této epizodě paradoxně byly evropské státy ke kompromisní úpravě Zákona o likvidaci smířlivější. DICEY, Edward, 1902, 397–398.

255) Zároveň doporučil, aby se vyjednala úprava kapitulací (konkrétně v daňové oblasti), rozšířilo se zavlažování, zrušily skomírající duální správy železnic a bývalých chedívových pozemků a nucené práce, snížila pozemková daň a průjezdní i exportní cla a vypsala se půjčka ve výši 9 milionů egyptských liber s britskou garancí. Tento plán londýnskou vládu zcela konsternoval. Srv. BARING, Evelyn, 1908, Vol. 2, 369–370; GOOCH, George Peabody, 1923, 91.

256) MOWAT, Robert Case, 1973, 118.

257) BARING, Evelyn, 1908, Vol. 2, s. 370.

258) MILNER, Alfred, 1899, 49.

259) Srv. PENSON, Lillian Margery, 1935, 99; TIGNOR, Robert Lee, 1966, 82–83.

260) MILNER, Alfred, 1899, 29.

261) PENSON, Lillian Margery, 1935, 100.

262) WILSON, Keith Malcolm, 1983, 46.

263) Sir Henry Drummond-Wolff byl britský diplomat a konzervativní politik židovského původu. Své zkušenosti s egyptsko-osmanským prostředím získal jako člen Goschen-Joubertovy mise v roce 1876 a jako britský komisař zodpovědný za reorganizaci Východní Rumélie po Berlínském kongresu. V konzervativní straně se řadil k tzv. čtvrté straně, tj. seskupení kolem lorda Randolpha Churchilla.

264) Telegram francouzského velvyslance v Londýně Waddingtona ministru zahraničí Freycinetovi, Londýn, 3. listopadu 1886, in: Documents diplomatiques français, 1871–1914, 1re Série, Tome VI, No. 342, 346.

265) HUREWITZ, Jakob Coleman, 1956, 200–201.

a britská okupace vyvolají v egyptských intelektuálních kruzích vlnu entusiasmu k sultánovi, který musel po desetiletí čelit jejich touze po výraznější samostatnosti.²⁶⁶

V Káhiře diplomaté nejednali nijak zvláště rychle. Baring nebyl ze signované konvence a z přítomnosti dvou vysokých komisařů v zemi ani trochu nadšen; narušovali mu jeho „vžitý mocenský monopol“. Egyptská vláda se pro změnu obávala, že eventuální britsko-osmanská dohoda by mohla znamenat návrat sultánova vlivu. Kontinentální věřitelé, zvláště Francouzi, považovali jakoukoli formu intervence v egyptských záležitostech, vycházející z Konstantinopole, za ohrožení svých finančních zájmů.²⁶⁷ Poslední egyptský chedív, Abbás II. Hilmi (1892–1914), ve svých memoárech popsal Muhtarovu misi následovně: „Přirozeně ničil všechny egyptské touhy po nezávislosti a všemi prostředky odrazoval chedíva od navyšování prerogativ a svobod, plynoucích z fermanů. Dohlížel na dodržování náboženské prestiže a autority kalify v zemi. Bránil však rovněž práva Osmanské říše proti zásahům ze strany Velké Británie.“²⁶⁸

Projednávání vymezených otázek už od počátku navzdory snahám sira Henryho vážlo kvůli drobným rozdílkám a viditelné Muhtarově snaze zasahovat do vnitřních záležitostí Egypta. Kupříkladu na jejich prvním setkání 9. ledna 1886 Muhtar prohlásil, že „britská politika, zaměřená na opuštění a evakuaci Súdánu, je neomluvitelná“; s tím se Brit přirozeně neztotožnil.²⁶⁹ Krátce nato oba komisaři vážně diskutovali o Muhtarově plánu na reorganizaci egyptské armády. Aniž by sultánův zástupce domyslel finanční stránku svých návrhů, prosazoval razantní navýšení chedívových jednotek až na 18 000 mužů, vytvoření efektivního zázemí proti mahdistům znovudobytím Dongoly, téměř zdvojnásobení armádního rozpočtu a nahrazení dosavadních britských důstojníků osmanskými protějšky.²⁷⁰

Situace se ale změnila pádem Salisburyho vlády v únoru 1886. Nový ministr zahraničí lord Rosebery instruoval Drummond-Wolffa, aby Muhtarovy návrhy odmítl.²⁷¹ Na britsko-osmanské záležitosti však liberální vláda neměla moc času, a proto sir Henry bez podrobnějších instrukcí setrval v Káhiře, kde pokračoval v plytkých jednáních, psal zprávy a navrhoval úpravy textu budoucí britsko-osmanské dohody, která prakticky uvízla na „mrtvém bodě“.²⁷²

Když se vrátil markýz Salisbury do čela kabinetu v srpnu 1886, obnovil rozhovory s Vysokou Portou. Ačkoli jmenoval ministrem pro zahraniční záležitosti staříč-

kého lorda Iddesleighe, stále ve svých rukou pevně držel otěže *Foreign Office*. Lord Iddesleigh patřil jako sir Henry k tzv. Čtvrté straně a až do své smrti v lednu 1887 aktivně podporoval „oživení“ Drummond-Wolffovy mise. Závěrem roku 1886, po několika týdnech intenzivního rozvažování jak dále postupovat, povolal Salisbury Drummond-Wolffa ke konzultacím do Londýna.²⁷³ V zimě 1886–1887 vnímal ministerský předseda egyptskou otázku jako nesnesitelné břemeno pro britskou zahraniční politiku. V lednu 1887 se proto rozhodl poslat sira Henryho na novou misi do Konstantinopole; z přímých jednání s Portou očekával slibnější výsledky než z těžkopádného „handrkování“ se s osmanským zástupcem v Káhiře.²⁷⁴

Neúspěch dosavadních rozhovorů byl zapříčiněn tím, že se vyjednaváči nemohli shodnout na pevném datu odchodu britských jednotek a že se Britům nezamlouvaly Muhtarovy aktivity a jeho přítomnost v Egyptě.²⁷⁵ Ačkoli si markýz Salisbury nepřál trvalou okupaci Egypta, jež byla v rozporu s britskými oficiálními sliby, nehodlal stáhnout vojenské jednotky za každou cenu. Přesto usiloval, aby vyjednávání s osmanskou stranou pokračovalo a bylo úspěšně zakončeno.²⁷⁶

Dne 22. května 1887 podepsali sir Henry Drummond-Wolff a sultánův ministr zahraničí novou britsko-osmanskou konvenci o Egyptě.²⁷⁷ Význam dokumentu tkvěl ve skutečnosti, že téměř vyřešil dosud problematické postavení britských jednotek v zemi. V prvním a druhém článku se opětovně potvrdila platnost imperiálních fermanů, týkajících se egyptského statutu a vymezení chedívova území, ve třetím „zvala“ Vysoká Porta velmoci, participující na Berlínské smlouvě, aby schválily konvenci garantující svobodnou plavbu Suezským průplavem, a to v době války i v míru.²⁷⁸

Nejdůležitější část dokumentu tvořily čtvrtý a pátý článek, regulující britskou pozici v Egyptě. Velká Británie měla do tří let od data podpisu povinnost stáhnout své jednotky. Pokud by se však v tomto období objevilo vnější či vnitřní nebezpečí, mohla být okupace prodloužena až do doby, než ohrožení pomine. S ohledem na nevyzpytatelnou situaci na egyptsko-súdánské hranici, měla vláda Jejicho Veličenstva dohlížet na obranu a organizaci země ještě dva roky po odchodu britské armády. Za nejkontroverz-

273) OWEN, Roger, 2004, 218.

274) HORNIK, Marcel P., 1940, 612.

275) Teprve v roce 1906 byl Gazi Ahmed Muhtar Paša prohlášen za politicky nežádoucí osobu. MARLOWE, John, 1970, 114; PERI, Oded, 2005, 109–113.

276) Dopis markýze Salisburyho královně Viktorii, *Foreign Office*, 10. února 1887, in: BUCKLE, George Earle, 1930–1932, 252–273.

277) Mezi historiky panuje rozpor, kdo s Drummond-Wolffem konvenci spolupodepsoval, zda ministr zahraničí, či dva sultánovi zplnomocněnci. Srv. COLVIN, Auckland, 1906, 153; MANSFIELD, Peter, 1971, 83.

278) HORNIK, Marcel P., 1940, 616.

266) PERI, Oded, 2005, 103–104.

267) Srv. DICEY, Edward, 1902, 411; OWEN, Roger, 2004, 216–217.

268) SONBOL, Amira (ed.), (1998), 97.

269) HORNIK, Marcel P., 1940, 607.

270) MARLOWE, John, 1970, 112.

271) OWEN, Roger, 2004, 217–218.

272) COLVIN, Auckland, 1906, 151.

nější ustanovení se považovalo právo Osmanské říše k okupaci Egypta. V okamžiku, kdy by hrozila invaze a narušení vnitřní bezpečnosti a pořádku či v případě chedívova odmítnutí plnit povinnosti vyplývající z fermanů, mohl sultán vojensky intervenovat. Na druhou stranu konvence povolovala britské vládě ve výše zmíněných případech vyslat jednotky k zabezpečení Egypta; předpokládala se součinnost britské a osmanské armády. Jakmile by příčiny intervence pominuly, měly se oba expediční sbory stáhnout. Pokud by osmanské vládě bránilo cokoli vyčlenit vojsko, měla vyslat svého komisaře, jenž by se dočasně připojil k britskému veliteli.²⁷⁹

Markýz Salisbury nerealisticky doufal, že stažení britské armády na Maltu nebo na Kypr by Británii umožnilo dohlížet na Egypt bez provokování muslimského obyvatelstva přítomností „nevěřících“.²⁸⁰ Ve snaze zvýšit šance na kladné přijetí květnové konvence u velmocí do ní Londýn nezahrnul původně zamýšlený článek o omezení privilegií cizinců, plynoucích z kapitulací.²⁸¹ Úmluva měla vstoupit v platnost, proběhne-li její oboustranná ratifikace do měsíce od podpisu. K jejímu dodržování měly být přizváni signatáři Berlínské smlouvy – Francie, Itálie, Německo, Rakousko-Uhersko a Rusko.²⁸² Souhlas ostatních velmocí pokládal Salisbury za hlavní podmínku pro její úspěšnou a bezproblémovou realizaci.²⁸³

Jakmile vešly ve známost smluvní klauzule, začaly se ve Francii ozývat hlasy, citlivě vnímající jednak pasáže o spojené britsko-osmanské vojenské okupaci, jednak fakt, že nebyly vzaty v potaz francouzské „výjimečné zájmy“ v oblasti. Paříž ve skutečnosti usilovala o návrat do časů před duální kontrolou egyptské administrativy, tj. do doby, kdy žádná velmoc nedisponovala výsadními nebo zvláštními právy a kdy rozhodoval pouze politický a finanční vliv.²⁸⁴ Touto konvencí se cítila poškozena i ruská strana, která považovala Egypt za jakéhosi „pěšáka“, užívaného k nátlaku na Velkou Británii v balkánských otázkách.²⁸⁵ Rusům vadil zejména fakt, že došlo k *de iure* uznání zvláštních a exkluzivních vztahů Britského impéria k Egyptu a přilehlým oblastem, zejména Suezskému průplavu, které zapříčinila vojenská intervence v roce 1882.²⁸⁶

Během června 1887 intenzivně vyvíjely Rusko a Francie společný nátlak na sultána, aby odmítl ratifikovat podepsanou dohodu. Ruský velvyslanec v Konstantino-

poli Alexandr Ivanovič Nelidov (1838–1910) hrozil okupací Arménie a postupem vojsk na Bospor, invazí do Tripolska a Sýrie pro změnu vyhrožoval francouzský zástupce u Vysoké Porty – Louis Gustave Lannes hrabě de Montebello (1838–1907). V tuto chvíli, v souvislosti s jejich africkou a středomořskou politikou, stály na straně Velké Británie Itálie, Německo a Rakousko-Uhersko, což se neukázalo jako rozhodující faktor. Osmanská strana se neodvážila ratifikovat uzavřenou dohodu, neboť se obávala „rozparcelování“ svého území. Na sultánovu žádost, po Drummond-Wolffově přimluvě, proto Salisbury prodloužil ratifikační lhůtu o pět dní, tj. do 27. června, a s konečnou platností odmítl další diskuzi, požadovanou Osmany, o modifikacích textu konvence. Ačkoli ještě jednou přistoupil na prolongaci termínu, k finální ratifikaci nikdy nedošlo. Mise sira Henryho Drummond-Wolffa neuspěla, a proto v polovině července opustil britský politik osmanské hlavní město.²⁸⁷

Markýz Salisbury shrnul následnou britskou politiku vůči Egyptu v telegramu britskému velvyslanci v Konstantinopoli, siru Williamu Arthuru Whiteovi (1824–1891): „Velká Británie zůstane v Egyptě až do chvíle, kdy bude vláda Jeho Veličenstva přesvědčena, že egyptský kabinet je dost silný, aby odolal vnitřním i vnějším hrozbám.“²⁸⁸ Záměr znovu nezasednout s osmanskou stranou za jednací stůl jistým způsobem uspokojoval sira Evelynu Baringa, jenž argumentoval, že kdyby Britové odešli z Egypta, nenašel by se nikdo, kdo by pokračoval v komplikovaném systému vlády a země by upadla do chaosu.²⁸⁹ Ostrovní veřejnost přijala neúspěch britsko-osmanské konvence se všeobecným uspokojením; v britském tisku se denně vyskytovala slova, obviňující sultána z toho, že podlehl francouzsko-ruskému nátlaku, a hanící Francii a Rusko. Salisbury nicméně prohrál jednu „diplomatickou bitvu“, která mohla zlegalizovat britskou pozici v Egyptě.²⁹⁰

Konvence o svobodné plavbě Suezským průplavem

Z celkového pohledu sir Henry Drummond-Wolff neuspěl, britské diplomacii se však zčásti podařilo zrealizovat třetí článek konvence z května 1887, v němž vyzývala Vysoká Porta velmoci, které podepsaly Berlínskou smlouvu, ke schválení konvence garantující svobodnou plavbu Suezským průplavem v době války i v míru. Od roku 1882, kdy se vylodil generál Wolseley v oblasti průplavu a využil ho jako základnu pro následné vojenské operace proti Urábímu, se pozornost kontinentálních velmocí obrátila k neutralizaci či pacifikaci Suezského průplavu. V lednu 1883 se objevila v Granvilleově cirkuláři pasáž o svobodné plavbě Suezským kanálem; tato otázka se projednávala rovněž v britsko-francouzských preliminárních jednáních, která předcházela konferenci velmocí o egyptských finančních

279) HUREWITZ, Jakob Coleman, 1956, 201–202.

280) STEELE, David, 1983, 11–12.

281) CANNON, Byron David, 1974, 482.

282) Telegram francouzského velvyslance v Konstantinopoli Montebella ministru zahraničí Flourensovi, Péra, 29. května 1887, in: *Documents diplomatiques français, 1871–1914, 1re Série, Tome VI, No. 534, 544.*

283) MARLOWE, John, 1970, 117.

284) Srv. DICEY, Edward, 1902, 414; MARLOWE, John, 1970, 118.

285) HORNIK, Marcel P., 1940, 617.

286) MARLOWE, John, 1970, 118.

287) Srv. BARING, Evelyn, 1908, Vol. 2, 378–379; DICEY, Edward, 1902, 415; HORNIK, Marcel P., 1940, 618–621; MARLOWE, John, 1970, 119.

288) MARLOWE, John, 1970, 119.

289) TIGNOR, Robert Lee, 1966, s. 84.

290) MARLOWE, John, 1970, 120.

záležitostech v roce 1884. Teprve o rok později se na žádost francouzské vlády sešli zástupci velmocí, Španělska a Nizozemského království v Paříži, aby projednali otázku budoucího mezinárodního postavení průplavu. Svolaná komise byla pověřena úkolem „na věčné časy“ definovat systém garancí k volnému využívání vodní cesty pro všechny mocnosti.²⁹¹

Dne 30. března 1885 se konalo první zasedání, jež slavnostně zahájil francouzský ministerský předseda Jules Ferry. Francouzská strana sice předsedala společné komisi, jednání však měla pouze formální charakter. Ve skutečnosti se řešily sporné otázky v subkomisi, které předsedal znalec egyptské problematiky Francouz Camille Barrère. Mezi delegáty vyvolal nejvášnivější diskuze samotný status Suezského průplavu a případná sultánova práva a pravomoci. Většina zemí prosazovala zmezinárodnění plavební cesty. Francie současně požadovala ustanovení komise, která měla garantovat svobodnou plavbu průplavem a dohlížet na přilehlé kanály a okolí. Velká Británie proti této variantě vystoupila a místo případných garancí přímo požadovala, částečně podporovaná Itálií, jeho neutralitu. Dne 13. června se po desetitýdenním vyjednávání sešli zástupci velmocí a dvou mocností k poslednímu kolu jednání. Krátce nato se situace zkomplikovala, protože padl britský liberální kabinet. „Suezská otázka“ proto dočasně ztratila na důležitosti a konference se rozešla, aniž by dospěla k dohodě. Na problematiku Suezského kanálu se znovu zaměřil až třetí článek Drummond-Wolffovy konvence, jenž zahrnoval pasáže o svobodné plavbě v takové podobě, v jaké se je Britům podařilo dojednat během pařížských jednání v roce 1885.²⁹²

Dne 29. října 1888, po zdoluhavých britsko-francouzských jednáních, podepsali v Konstantinopoli zástupci Francie, Itálie, Německa, Nizozemského království, Osmanské říše, Rakouska-Uherska, Ruska, Španělska a Velké Británie konvenci o svobodné plavbě Suezským průplavem, regulující průjezd válečných plavidel. V rozsáhlém dokumentu o sedmácti článcích se v prvním odstavci pravilo: „Suezský námořní kanál bude vždy svobodný a otevřený, jak v čase války, tak v období míru, každému obchodnímu i válečnému plavidlu bez rozdílu vlajky.“²⁹³ Svobodný průjezd již garantovala koncese z roku 1856, částečně se však přikročilo k jeho omezení v letech 1877 a 1882. V roce 1888 došlo k vyjmutí válečných plavidel z veškeré teritoriální jurisdikce Egypta, a proto mohly proplouvat neutrálním kanálem i bez předchozího povolení egyptské strany.²⁹⁴

Podle čtvrtého článku, nejrozsáhlejšího a nejdůležitějšího, nesměly být průplav a přilehlé přístavy v okruhu tří námořních mil od vjezdů do kanálu během války použity k válečným operacím či bránění svobodné plavby. Získávat nebo skladovat zásoby

v oblasti průplavu a přilehlých přístavech nebylo plavidlům bojujících stran mimo případy krajní nouze povoleno. Bez zbytečného zdržení měl probíhat rovněž průjezd plavidel, které mohly v rejdách setrvat maximálně po dobu jednoho dne. Příjezd a odjezd lodí válčících stran vymezoval čtyřadvacetihodinový interval. V dalších článcích lze nalézt významná ustanovení – od zpřesňujících, přes omezující až k zakazujícím klauzulím. Kupříkladu oblast průplavu²⁹⁵ se nikdy neměla stát předmětem blokády, zakazovalo se budování trvalých fortifikačních systémů, válčícím zemím zde nebylo povoleno vyložit či nalodit jednotky, munice nebo jiný vojenský materiál (kromě striktně vymezených případů). Pouze ve „vstupních“ přístavech Port Saïd a Suez mohly nebojující mocnosti udržovat nanejvýš dvě válečná plavidla.²⁹⁶

Výše zmíněná opatření k udržení veřejného pořádku a bránění egyptského území přirozeně neplatila pro sultána, formálně zastoupeného chedivem. Podle osmého článku egyptští agenti, jež si vybrali signatáři konvence jako své zástupce, měli právo dohlížet na plnění smlouvy; v případě ohrožení bezpečnosti průplavu mohli i jednat. Předpokládalo se, že k samostatné akci nepřikročí žádná velmoc, a proto, za předsednictví doyena, měli tamní generální konzulové vytvořit komisi, která by v případě nutnosti zmocňovala egyptského vladaře zakročit.²⁹⁷

Je nezbytné upozornit na skutečnost, že konvence povolovala budování dočasných opevnění, a proto nelze hovořit o demilitarizaci kanálu. Suezský průplav z pohledu mezinárodního práva sloužil jako neutrální mezinárodní komunikace, a proto měl každý stát nezadatelné právo ho využívat. Egypt musel strpět průjezd vlastním územím i výsostnými vodami. Nemohl ho opevnit, bojovat ve vlastních vodách, případně přistoupit k blokádě či zakázat proplout cizím válečným plavidlům.²⁹⁸ Vzhledem ke skutečnosti, že restriktce byly namířeny nepřímo proti Velké Británii jako ochránkyni Egypta, bylo jen otázkou názoru, jak daleko by se hledělo na tyto smluvní podmínky v době války mezi dvěma evropskými velmocemi.

Ačkoli britští delegáti s těmito klauzulemi souhlasili, od počátku se k nim stavěli značně rezervovaně. Nepodařilo se jim totiž prosadit jejich původní návrh, jenž zakazoval vjezd do průplavu těm válečným plavidlům, které přepravovaly válečnou kořist.²⁹⁹ Britové logicky poukazovali na rozpor mezi vojenskými omezeními a jejich přítomností v zemi. Nekompatibilita smlouvy se stávající situací proto zapříčinila, že se nestala dostatečně účinná. Velká Británie sice uznávala dohodu jako celek, trvala však na poza-

291) *BARING, Evelyn, 1908, Vol. 2, 384–385.*

292) *Srv. BARING, Evelyn, 1908, Vol. 2, 385–386; FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 329–330; GOOCH, George Peabody, 1923, 93.*

293) *HUREWITZ, Jakob Coleman, 1956, 203.*

294) *FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 337.*

295) *Samotný průplav, přilehlý sladkovodní kanál, přístavy Port Saïd a Suez, jezero Timsa a Hořká jezera – Malé a Velké.*

296) *HUREWITZ, Jakob Coleman, 1956, 203.*

297) *HUREWITZ, Jakob Coleman, 1956, 204.*

298) *FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 338–339.*

299) *FARNIE, Douglas Anthony, 1969, 338.*

stavení platnosti výše zmíněného osmého článku (o dohledu nad vodní cestou) po dobu trvání britské okupace. Tuto podmínku ale neohlala akceptovat Francie. Přetrvávající neshody překonala až Srdečná dohoda z roku 1904. V jejím šestém článku se nacházela formulace: „Aby byla zajištěna svobodná plavba Suezským průplavem, vláda Jeho Veličenstva prohlašuje, že se zavazuje dodržovat podmínky konvence z 29. října 1888 a uznává jejich platnost.“³⁰⁰

Závěr

Přítomnost Britů v Egyptě je některými historiky považována za významný krok či za jakousi „předehru“ ke koloniální expanzi na „černém kontinentě“. V okamžiku, kdy Velká Británie obsadila Egypt ze strategických důvodů a kdy následně neustále oddalovala stažení jednotek, došlo k výraznému zhoršení vztahů s Osmansou říší a s Francií. Po dlouhou dobu proto zastávalo britské ministerstvo zahraničí názor, že vyjasnění několika klíčových otázek (status jednotek v Egyptě, definice britských strategických zájmů v oblasti Levanty a vyjasnění mezinárodního postavení Suezského průplavu) má pro úspěšnou realizaci britské africké koloniální politiky prvořadý význam. Vláda Jejeho Veličenstva současně doufala, že uspokojivým vyřeším egyptské otázky se jí podaří vyhnout i dalším závazkům (obrana egyptských zájmů v Súdánu a v oblasti horního Nilu), které z ní nepřímo vyplývaly a jež se v 80. letech jevily z finančního hlediska jako neúměrně nákladné a z vojenského úhlu pohledu jako příliš riskantní.

Ačkoli se Britové v 80. letech 19. století opakovaně snažili vyjednat funkční dohodu o odchodu vojsk z Egypta, jednání vždy ztroskotala na neochotě francouzské strany uznat a garantovat „zvláštní“ ekonomické i politické zájmy Británie v oblasti. Britsko-osmanská jednání z let 1885–1887, které vedl zkušený britský diplomat sir Henry Drummond-Wolff, představovala nejvýznamější pokus dosáhnout dohody o stažení z Egypta. Britská diplomacie sice dosáhla dílčího úspěchu tím, že se jí po dvou letech komplikovaných jednání, která probíhala střídavě v Konstantinopoli a v Káhiře, podařilo přimět sultána k podpisu britsko-osmanské konvence, vymezující podmínky a určující časový harmonogram stažení britských jednotek, koordinovaný diplomatický nátlak francouzské a ruské vlády však odradil Vysokou Portu od ratifikace dokumentu. Ačkoli britsko-osmanská konvence nevstoupila v platnost jako celek, Velké Británii se přesto podařilo zrealizovat alespoň jednu její klauzuli, regulující provoz v Suezském průplavu. Dohoda mocností z roku 1888, garantující svobodnou plavbu kanálem válečným i ob-

chodním plavidlům v době války i v míru a stvrzující neutrální status námořní cesty, představovala významný počín v oblasti mezinárodního práva.

Koncem 80. let 19. století se jasně ukázalo, že britská přítomnost v Egyptě získávala spíše trvalý než dočasný charakter. Ačkoli Egypt nebyl až do roku 1914 formálně britskou kolonií či protektorátem, způsob vykonávání britského „patronátu“ se velmi blížil koloniální správě; tato skutečnost velmi znepokojovala všechny zainteresované státy, obzvláště Francii. V letech 1882–1899 proto představovala egyptská otázka spolu s komplikovaným mezinárodním postavením oblasti horního Nilu takřka nepřekonatelné překážky mezi Velkou Británií a Francií. Vzájemný antagonismus vyvrcholil za Fašodské krize, kdy se obě západoevropské velmoci téměř ocitly ve válečném stavu.

Summary

This study deals with the British foreign policy and the Egyptian affairs in 1880s. From 1882 when the British occupied Egypt for strategic and imperial reasons, they endeavoured to leave Egypt, which complicated the British diplomatic position in Europe, so that the British reputation and honour wasn't injured. For this purpose, British Prime Minister, Marquis of Salisbury, despatched the diplomat Sir Henry Drummond-Wolff to Constantinople to reach an agreement with the Sublime Porte on the British presence in Egypt. In 1887, Sir Henry succeeded in his effort to conclude a British-Ottoman convention on Egypt, which solved up the problematic position of the British Army in the country. Joint French-Russian pressure and threats to the Sultan and his empire gave rise the decline of the agreement. Despite Sir Henry's failure, the British diplomacy managed to realise the passage of the British-Ottoman convention on the Suez Canal. In 1888 the representatives of European Powers and the Ottoman Empire signed a document ensuring free navigation in the Suez Canal in periods of peace and war. Thus, the British-Ottoman negotiations in the years 1885 and 1887 meant the last serious attempt to reach an agreement on Great Britain's withdrawal from Egypt. From this time on, the occupation became permanent, coming to an end only with the British declaration of a protectorate over Egypt in 1914.

Seznam použité literatury

AITKEN, Richard A. (1974): The Origins of the Anglo-French Condominium in Egypt, 1875–1876. *The Historian* 36 (2): 262–282.

AL-SAYYID-MARSOT, Afaf Lufti (1968): *Egypt and Cromer: A Study in Anglo-Egyptian Relations*. London: John Murray.

AUCHTERLONIE, Paul (2001): From the Eastern Question to the Death of General Gordon: Representations of the Middle East in the Victorian Periodical Press, 1876–1885. *British Journal of Middle Eastern Studies* 28 (1): 5–24.

³⁰⁰ Stále však byla pozastavena účinnost celého druhého odstavce (o účasti sultána na zasedání komise generálních konzulů – agentů) a poslední věty prvního odstavce (o vypracování pravidelné roční zprávy, jak je plněna konvence) osmého článku. Podrobněji CAMBON, Paul; LANSLOWNE, 1907, 7–8.

BARING, Evelyn, the Earl of Cromer (1908): *Modern Egypt*. 2 Vols. London: Macmillan. BUCKLE, George Earle (ed.) (1930–1932): *The Letters of Queen Victoria: A Selection from Her Majesty's Correspondence and Journal between the Years 1886 and 1901*. 3rd Series. Vol. 1. London: John Murray.

CAMBON, Paul; LANSLOWNE (1907): Declaration between the United Kingdom and France Respecting Egypt and Morocco, Dated April 8, 1904. *The American Journal of International Law* 1 (1): 6–8.

CANNON, Byron David (1974): Nubar Pasha, Evelyn Baring and a Suppressed Article in the Drummond-Wolff Convention. *International Journal of Middle East Studies* 5 (4): 468–483.

CARMAN, Harry J. (1921): England and the Egyptian Problem. *Political Science Quarterly* 36 (1): 51–78.

COLE, Juan R. I. (1989): Of Crowds and Empires: Afro-Asian Riots and European Expansion, 1857–1882. *Comparative Studies in Society and History* 31 (1): 106–133.

COLVIN, Auckland, Sir (1906): *The Making of Modern Egypt*. London: Seeley.

CRABITÉS, Pierre (1933): *Gordon: The Sudan and Slavery*. London: George Routledge & Sons.

DICEY, Edward (1902): *The Story of the Khedivate*. London: Rivingtons.

ELGOOD, Percival George (1928): *The Transit of Egypt*. London: E. Arnold.

FAHMY, Mohamed (1917): *La question d'Égypte*. Genève: J. H. Jeheber.

FARNIE, Douglas Anthony (1969): *East and West of Suez: The Suez Canal in History 1854–1956*. Oxford: Clarendon Press.

FERGUSON, Niall (2007): *Britské impérium*. Praha: Prostor.

France, Ministère des Affaires Étrangères (1932–1959): *Documents diplomatiques français, 1871–1914*. 1re Série. Tomes IV–VI. Paris: Imprimerie nationale.

GALBRAITH, John Semple; Al-SAYYID-MARSOT, Afaf Lufti (1978): The British Occupation of Egypt: Another View. *International Journal of Middle East Studies* 9 (4): 471–488.

GOOCH, George Peabody (1923): *History of Modern Europe 1878–1919*. London: Cassell.

HARRISON, Robert T. (1995): *Gladstone's Imperialism in Egypt*. London: Greenwood Press.

HOPKINS, Anthony G. (1986): The Victorians and Africa: A Reconsideration of the Occupation of Egypt. *The Journal of African History* 27 (2): 363–391.

HORNİK, Marcel P. (1940): The Mission of Sir Henry Drummond-Wolff to Constantinople, 1885–1887. *The English Historical Review* 55 (220): 598–623.

HOSKINS, Halford L. (1940): Suez Canal Problems. *Geographical Review* 30 (4): 665–671.

HUREWITZ, Jakob Coleman (ed.) (1956): *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record: 1535–1914*. Vol. 1. Princeton: D. Van Nostrand.

JOHNSTON, H. H. (1908): Lord Cromer's "Modern Egypt". *Journal of the Royal African Society* 7 (27): 239–248.

LANGER, William Leonard (1931): *European Alliances and Alignments 1871–1890*. New York: A. A. Knopf.

MANSFIELD, Peter (1971): *The British in Egypt*. London: Weidenfeld and Nicolson.

MARLOWE, John (1970): *Cromer in Egypt*. London: Elek Books.

MILNER, Alfred, Sir (1899): *England in Egypt*. 6th Ed. London: E. Arnold.

MOWAT, Robert Case (1973): From Liberalism to Imperialism: The Case of Egypt 1875–87. *The Historical Journal* 16 (1): 109–124.

NEWMAN, Edward William Polson (1928): *Great Britain in Egypt*. London: Cassell.

OWEN, Roger (2004): *Lord Cromer: Victorian Imperialist, Edwardian Proconsul*. Oxford: Oxford University Press.

PENSON, Lillian Margery (1935): The Principles and Methods of Lord Salisbury's Foreign Policy. *Cambridge Historical Journal* 5 (1): 87–106.

PERI, Oded (2005): Ottoman Symbolism in British-Occupied Egypt, 1882–1909. *Middle Eastern Studies* 41 (1): 103–120.

REIMER, Michael J. (1988): Colonial Bridgehead: Social and Spatial Change in Alexandria, 1850–1882. *International Journal of Middle East Studies* 20 (4): 531–553.

ROBINSON, Ronald; GALLAGHER, John; DENNY, Alice (1961): *Africa and the Victorians. The Climax of Imperialism in the Dark Continent*. New York: St. Martin's Press.

ROWLATT, Mary (1962): *Founders of Modern Egypt*. London: Asia Publishing House.

SABRY, Mohammed (1924): *La g n se de l'esprit nation  gyptien, 1863–1882*. Paris: Association Linotypiste.

SLOANE, William M. (1904): Egypt and England. *Political Science Quarterly* 19 (3): 459–484.

SONBOL, Amira (ed.) (1998): *The Last Khedive of Egypt: Memoirs of Abbas Hilmi II*, Reading: Garner.

STEELE, David (1983): Britain and Egypt 1882–1914: The Containment of Islamic Nationalism, in: Wilson, Keith Malcolm, ed., *Imperialism and Nationalism in the Middle East: The Anglo-Egyptian Experience 1882–1982*, s. 1–25. London: Mansell.

TIGNOR, Robert Lee (1966): *Modernization and British Colonial Rule in Egypt 1882–1914*. Princeton: Princeton University Press.

TYLDEN, Geoffrey (1953): Tel-el-Kebir, 13th September, 1882. *Journal of the Society for Army Historical Research* 31 (126): 52–57.

WILSON, Keith Malcolm (1983): Constantinople or Cairo: Lord Salisbury and the Partition of the Ottoman Empire 1886–1897, in: Wilson, Keith Malcolm, ed., *Imperialism and Nationalism in the Middle East: The Anglo-Egyptian Experience 1882–1982*, s. 26–55. London: Mansell.